

Govor dr. Antona Vratuše (Dražgoše, 11/11-2015)

Prve dni meseca aprila 1941 je prizadela slovenski narod velika nesreča in usodna preizkušnja. Po barbarskem bombardiranju nemške Luftwaffe, Beograda šestega aprila 1941, so Hitlerjeve nacistične in Mussolinijeve fašistične armade vdrle v Slovenijo, njun madžarski zaveznik Horthy pa se je vrnil v Prekmurje, kjer so živeli prekmurski Slovenci 1000 let ločeni od svojih bratov Slovencev, prebivalcev nemškega dela habsburške monarhije. Okupatorji so našo domovino razkosali in razdelili med sabo, slovenski narod pa obsodili na izginotje. Hitler je iz okupiranega Maribora zapovedal: »Naredite mi to deželo ponovno nemško«. Mussolini je na velikem zboru fašističnih vojaških in političnih veljakov v Gorici izjavil: »Rasne meje se morajo umakniti pred novo italijansko vzhodno državno mejo.« Tako je Kraljevina Italija že 5. maja 1941 anektirala tim. Ljubljansko pokrajino in krivično Rapalsko mejo, ki je potekala vzdolž alpskega in snežniškega pogorja premaknila na reko Kolpo. Za slovenski narod v lastni domovini ni bilo več prostora. Slovence so požirala koncentracijska taborišča in grobovi talcev. Okupatorji so jih izganjali na Balkan ali v globino italijanskega ali nemškega ozemlja, njihove domove so rušili, naravno bogastvo pa ropali. V tej smrtni nevarnosti za obstoj so se Slovenci odločili za oboroženi upor pod vodstvom Osvobodilne fronte slovenskega naroda. Okupatorji so odgovorili z ognjem in mečem. Horthy je napolnil pokrajino med Muro in Rabo z žandarji, policijo in vojsko. Slovence, zlasti slovensko inteligenco, je poslal v koncentracijska taborišča ali postavil pred sodišča. Vodjo upora Štefana Kovača so ustrelili iz zasede, njegova dva najbližja sodelavca Cvetka in Kardoša so obesili na dvorišču Szaparijevega gradu v Murski Soboti. Tako je bilo narodno-osvobodilno gibanje v pokrajini med Muro in Rabo dalj časa prekinjeno. Pretežno ženske, starce in otroke, ki so ostali na domačem pragu, pa so nagnali na obvezno delo – gradnjo obrambnih utrdb vzdolž reke Mure na skrajnem jugovzhodu germanskega klina.

Podobno '*mirno in pokorno pokrajino*' pod sovražnimi bajoneti sta hotela uzakoniti nemški in italijanski okupator v svojih okupacijskih zonah, da bi Hitlerjeva vojska z bliskovitim napredovanjem podjarmila še evropski Vzhod do Urala in Kavkaza. Čim so se pojavili prvi partizani sta na slovenska tla dovažala nove vojaške enote in jih gosto razporedile po vsej deželi. Zaradi rastočega splošnega nemira pa so jih morale kmalu umakniti v večja mestna središča.

Decembra 1941 je izbruhnila v Poljanski dolini na Gorenjskem ter v okolici Jesenic, Gorij in Bohinja ljudska vstaja: njena udarna pest je bil Cankarjev bataljon. Vesti o nemških izgubah v teh spopadih so vznemirile tudi Hitlerjev vojni štab v Berlinu. Sklenil je, da upor v kali zatre, predvsem pa da uniči Cankarjev bataljon, saj je v novembru in decembru samo v bojih z njim v Poljanski dolini padlo čez 60 Nemcev. Po hudih bojih se je okrog 200 borcev Cankarjevega bataljona za Božič in Novo leto ustavilo v Dražgošah, prijazni vasici pod Jelovico, da bi se odpočili in se pripravili na nove spopade. Bilo je jasno, da se Nemci pripravljajo za odločilno bitko. Vodstvo Cankarjevega bataljona je smatralo, da je položaj ob vaški cesti, ki se vije po rebri nad dražgoškimi strminami v dolžini pol tretjega kilometra, prikladen za obrambo. Odločilo se je, da tu sprejme spopad, saj je tudi bataljon bil dobro oborožen, imel je kar dvajset strojnic. Vaščani na tak spopad v svoji vasi niso bili pripravljene. Prosili so nepričakovane goste, naj se umaknejo iz vasi. Toda prijateljske, prepričljive besede Staneta Žagarja, člana poveljstva slov. partizanskih čet ter njegovih tovarišev ter dotedanji uspešni spopadi Cankarjevega bataljona z Nemci, junaštva njegovih borcev in lastni srd do nadutega okupatorja pa so umirili mnoge med njimi. Nekateri so tudi sami sodelovali v obrambi proti tridnevni srditim napadom petindvajset do trideset krat številčno močnejših in do zob oboroženih Nemcev, ob podpori topništva, z rušilnimi in zažigalnimi bombami. Samozaupanje branilcev vasi je rastlo, posebno ko so se Nemci po prvem in drugem dnevu neuspešnih napadov morali vrniti na svoje izhodišče v dolino s številnimi mrtvimi in ranjenimi. Tretjega dne pa so napadalci vključili še sveže oddelke in udarili že zgodaj zjutraj. Cankarjevci so vztrajali vse, dokler se napadalci niso polastili Jelenšča, najvišjega zaselka na vzhodu vasi. Branili so hišo za hišo. Vzdržali so do večernega mraka, ko so se umaknili na globoko zasneženo Jelovico. Le maloštevilni Dražgošani so poslušali njihov nasvet, da se jim pridružijo.

Nemci svojega osnovnega cilja v Dražgošah – uničenja Cankarjevega bataljona niso dosegli, so se pa krvavo maščevali nad nedolžnim prebivalstvom ter nad vsem živim in neživim v vasi.

Čim so zavzeli prvo hišo na vzhodu vasi, so že v nedeljo enajstega januarja zvečer ustrelili 17 moških starih od enajst do 67 let in dve in pol leti staro dekletce, naslednjega dne pa pri zapadnem zaselku vasi, pri cerkvi, še dvajset. Preostale Dražgošane so razgnali na vse strani, Dražgoše pa spremenili v pogorišče. Sredi februarja je posebna nemška minerska enota vrgla

v zrak še tristo let staro dražgoško romarsko cerkev. *Končni izid: Zmagovalci Nemci niso bili, ostali so le vojni zločinci.*

Oboroženega upora slovenskega naroda nihče ni mogel več zaustaviti. Nastajali so novi bataljoni, nove brigade in divizije: ustanavljala so se nova osvobojena območja, gradila se je nova samoupravna ljudska oblast in odpirale so se partizanske šole za novi rod.

V ljubezni do domovine, navezanosti na zemljo, medsebojni pomoči in solidarnosti prebivalstva in pomoči družbe, so v Dražgošah vstajali iz pepela tudi novi domovi, najprej v šotorih, nato pa na trajnih temeljih in z varno streho.

Kot vojne enote zavezniške Jugoslovanske/narodno osvobodilne vojske so z rušenjem železniških, cestnih in drugih povezav z nemškimi in italijanskimi armadami na sredozemskem bojišču, za kar so poželi že v času narodnoosvobodilnega boja visoka priznanja zavezniških poveljstev. Najvišje priznanje pa je doživela slovenska narodna osvobodilna vojska, ko je François Hollande, predsednik francoske republike povabil njene veterane na veličastno proslavo ob 70-letnici odprtja Druge fronte 6. junija 2014. leta v francoski Normandiji.

Tudi sam sem bil v delegaciji slovenskih veteranov. Bilo je iskreno zadovoljstvo in zadoščenje seči v roke veteranom in drugim udeležencem iz 2. svetovne vojne na proslavi, ki je pomenila tudi spravo med nekdanjimi sovražniki in njihovo zavedanje skupne odgovornosti za mir in varnost v sodobnih časih ter za vrnitev potrebnega medsebojnega zaupanja med narodi. To dolgujemo žrtvam vojnega in drugega nasilja v 2. svetovni vojni in po njej, pa tudi samim sebi in bodočim rodovom.

Želim, da tega dolga nikoli ne pozabimo in da se ga spomnimo še zlasti ^{in jama} ~~prilagodnje~~ ^{letošnje} leto ob 70. letnici osvoboditve naše domovine. Stopimo torej skupaj, pogledajmo si v oči in segnimo v roke. Tako bo tudi izhod iz današnjih težav naše družbe lažji, blagodajnejši, saj si ljudje želijo živeti v miru, medsebojnem zaupanju, solidarnosti in dobrem sosedstvu.